

Vloga medijev v krizi: covid-19, avtoritarne tendence vladanja in nazadovanje demokracije

Uvod

V krizi, kakršna je nastala s pandemijo covida-19, ki je prinesel številne negotovosti, je pomembno, da ljudje dobijo zanesljive in točne informacije. Ljudje smo odvisni od medijev kot osrednjega vira informacij o tem, kako ravnati, da bi se izognili okužbi in širjenju bolezni, o vladnih ukrepih in o organizaciji vsakdanjega življenja. Mediji vplivajo na ravnanja ljudi, kar ima posledice na učinkovitost kriznega upravljanja in na potek krize. Poročanje medijev ima ključno vlogo pri dojetanju, upravljanju in tudi pri ustvarjanju krize; in nasprotno, na razsežnost krize ključno vpliva to, kako javnost dojema pandemijo in vladne pristope za njeno omejevanje (Ringo, 2005).

Nepredvidljive razmere krize so pogosto kontekst, ko se družbenoekonomski položaj medijev poslabša in spremenjeni delovni pogoji za novinarke_je negativno vplivajo na kakovost opravljanja novinarskega dela. Poleg tega se v krizi spremenijo uredniške politike in prioritete, poveča se širjenje

lažnih in napačnih informacij na internetu. Na prvi pogled se zdi, da mediji, politiki, vlada in strokovnjaki s svojimi agendami ter javnost sodelujejo v partnerstvu in se osredotočajo na čim bolj učinkovito premagovanje krize. Vendar je pandemija covid-19 pokazala, da kriza ustvarja kontekst, v katerem se ta razmerja na različne načine zapletejo. To vključuje tudi zaostrovanje delovnih pogojev za medije, kar otežuje produkcijo medijskih vsebin, ki postaja vse bolj nezanesljiva, tako zaradi epidemiološke situacije kot zaradi spremenjenih družbenopolitičnih in ekonomskih razmer (Raboy in Dagenais, 1992; Scraton, 2003). Več raziskav je analiziralo vlogo medijev v času zdravstvenih kriz (Scraton, 2003; Ringo, 2005; Coombs in Holladay, 2010; Klemm et al., 2019), zelo malo pa je raziskav, ki bi preučile, kako se novinarke_ji spoprijemajo z različnimi pričakovanji glede njihove vloge med pandemijo, še posebej v času, ko jih spremljajo avtoritarne tendence vlade.

V tem poglavju želiva zapolniti to raziskovalno vrzel z analiziranjem narativov novinarkejev o njihovem delu v času sovpadanja zdravstvene in politične krize, primer katerega je pred nedavnim bila Slovenija (2020–2022). Teoretska osnova pristopa je krizno komuniciranje v času ogroženosti javnega zdravja (Raboy in Dagenais, 1992; Klemm, 2019; Perreault in Perreault, 2021; Perreault et al., 2021; Papadopoulou in Maniou, 2021), avtoritarni in propagandni vpliv na medije (Siebert et al., 1963; Herman in Chomsky, 1988; Christians et al., 2009) ter epistemologija novinarskih praks in vlog (Weaver in Wilhoit, 1996; Donsbach, 2008; Christians et al., 2009; Weaver in Willnat, 2012; Hanitzsch in Vos, 2017). Namen je razumeti, kako novinarke_ji razmišljajo o profesionalni vlogi svojega dela med krizo in vse večjim nadzorom nad mediji, kako vidijo novinarsko delo glede na normativna pričakovanja, kako pritisk pandemije in vladni nadzor vplivata na delovne pogoje in varnost zaposlitve ter kako se to razlikuje pri posameznih medijih. Osrednje raziskovalno vprašanje je, kako novinarke_ji izpogajajo svoje vloge v komuniciranju v zvezi s covidom-19 in kako se njihove vloge oblikujejo na presečišču pandemije in trendov nazadovanja demokracije. K obstoječim razpravam o vlogah medijev prispevava z ugotovitvijo, da se vloge spremenijo v pogojih avtoritarnega vladanja, pri čemer je ena smer spremembe podrejanje, druga pa večja kritičnost in ponovno osmišljanje novinarskih vlog v kritičnih okoliščinah nazadovanja demokracije. Analiza opravljenih intervjujev z novinkarkami_ji, ki so poročali o krizi, pokaže, da se njihova sodelovalna vloga ščitenja javnosti, ki se v času krize navadno okrepi, v kontekstu ogrožene svobode medijev razvija vzporedno s povečano nadzorno vlogo, ko močno čutijo normativno dolžnost biti kritični do oblasti.

Kriza, avtoritarnost in mediji

Raboy in Dagenais v knjigi *Media, Crisis and Democracy* [Mediji, kriza in demokracija] (1992) opredeljujeta krizo kot situacijo izrednih razmer, ki pretrese ustaljen družbeni red in zahteva hitre in učinkovite odzive za njeno blaženje. Avtorja poudarjata, da mediji igrajo v krizi pomembno vlogo kot oblikovalci javne agende in akterji, ki z odločitvami o tem, s katerega vidika bodo poročali o posameznih vprašanjih, postavljajo tematiko v specifičen okvir. V krizi javnega zdravja je bistvena verodostojnost in zanesljivost medijev (ibid.; Scraton, 2003; Ringo, 2005), novinarke_ji pa prevzamejo podobne dolžnosti kot delujoči v znanosti in zdravstvu, s skupnim ciljem zmanjšanja vpliva bolezni (Wilkins, 1989: 244).

Toda ko mediji poročajo z namenom ohranjanja družbene stabilnosti, pridobijo »nacionalizacijsko funkcijo«, v kateri se od njih pričakuje, da bodo ščitili »telo naroda« pred zunanjo grožnjo (Raboy in Dagenais, 1992; Fraser, 2007). Raboy in Dagenais (1992) ugotavljata, da so mediji v krizi podvrženi cenzuriranju informacij, ker imajo nalogo oz. se od njih pričakuje, da delujejo onstran ustaljenih norm glede novinarske profesionalnosti. Zaradi novih pričakovanj, ki so vsiljena medijem, so ti bolj ranljivi za povečan nadzor oblasti, ki se kaže kot politični, pravni in ekonomski pritisk na medije. V foucaultovskem smislu (Foucault, 2015/1978) se v krizi specifični tipi razkritij predstavljajo kot resnice, kot mehanizmi, ki delujejo tako, da legitimizirajo tehnike uradnih »posredovalcev resnice«. V političnem okviru krize zato uradni diskurz, ki ga reproducirajo mediji, deluje tako, da ohranja in krepi dominantna razmerja moči; išče se sprejemljiva resnica in to je institucionalizirano, profesionalizirano in nagrajevano. Kriza pospešuje odvisnost medijev od vladne komunikacije, s čimer mediji tvegajo perpetuiranje poenotenosti diskurza (Scraton, 2003; Ringo, 2005).

Medtem ko je bil doslej pomen medijev med zdravstveno krizo precej analiziran (Raboy in Dagenais, 1992; Scraton, 2003; Coombs et al., 2010) in so se raziskave osredinjale na vprašanje, na kakšen način osrednji mediji in družbena omrežja reprezentirajo krizo (Zhang in Fleming, 2005), veliko manj vemo o tem, kako mediji delujejo med zdravstveno krizo v času vzpona avtoritarne vladavine. Med izjemami je Altheide (2020), ki je analiziral, kako je bila Trumpova avtoritarnost razvidna iz načina njegove uporabe družbenih omrežij kot orodja propagande, da bi s pozicije moči opredelil kovidne razmere. Ponavljajoči se vulgarni tviti, polni militantnega jezika proti novinarkam_jem, so Trumpu omogočili, da je pomanjševal zdravstvena tveganja in označil virus za prevaro. Študija o dezinformacijah

in poročanju o covidu-19 v Braziliji je razkrila, da so mediji delovali kot oblikovalci agende v prid stališčem predsednika Bolsonaro (Biancovilli in Jurberg, 2020). Mediji so s privzemanjem uradnega diskurza, ko so promovirali predsednikovo zanikovanje tveganj, povezanih s covidom-19, prispevali k temu, da se je obdržal na oblasti. Raziskave o preteklih zdravstvenih krizah, na primer o epidemiji SARS leta 2003, so pokazale, da so v tem času kitajski mediji proizvajali enotni diskurz v podporo vladajoče politične stranke (Ringo, 2005; Zhang in Fleming, 2005). Političnemu pritisku so bili izpostavljeni zlasti mediji pod državnim nadzorom, ki so jih nagrajevali za ustvarjanje iluzije normalnosti (Ringo, 2005).

Siebert, Peterson in Schramm (1963) so v svojem delu o štirih teorijah tiska opredelili, kako družbenopolitične razmere oblikujejo odnos do medijev. Avtorji analizirajo, da avtoritarni model zahteva od tiska, da je nič manj kot »služabnik države« (ibid.: 3) in institucija pod vladnim nadzorom. »Popoln nadzor nad mediji« se izvaja z različnimi mehanizmi, kot so nameščenje urednikov, izdajanje direktiv o medijskih vsebinah, pregledovanje in kritiziranje tiska itn. (Siebert et al., 1963: 31). Takšne tendence so prepoznane kot propagandni model medijev, ki vključuje, kot trdita Herman in Chomsky (1988: 28), različne vladne strategije, denimo regulacijo finančnih in oglaševalskih sredstev, zanašanje medijev na informacije, ki jih dajejo vlada in podjetja ter strokovnjaki, ki jih odobrijo ti primarni viri, vključno z vladno produkcijo negativnih odzivov na medijske vsebine (angl. flak) kot sredstva discipliniranja medijev, tako da jih redno popravljajo, napadajo, jim grozijo (ibid.).

Prakse nadzora, ki jih opisujejo dela o avtoritarnosti in medijski propagandi, so se med pandemijo covida-19 uporabljale povsod po svetu, kot je razvidno iz poročil novinark_jev o težavah z dostopom do informacij zaradi restrikcij in splošnih omejitev svobode tiska (Perreault et al., 2021: 8). Številne vlade povsod po svetu so krizo pandemije uporabile kot izgovor za to, da so vsilile restrikcije, ki so omejevale kritično novinarstvo in ovirale dostop medijev do informacij. Kot prikažeta Papadopoulou in Maniou (2021: 17–18) na podlagi podatkov s svetovnih platform in orodij za nadzor svobode tiska, se omejitev svobode medijev med pandemijo ni povečala le v avtoritarnih državah, temveč tudi v zahodnih demokracijah. V več državah so oblasti izkoristile ozračje strahu in negotovosti ter uporabile pandemijo za omejevanje medijskega poročanja. Avtorici navajata zakonske grožnje, kot so zakonodajne odločbe, ki omejujejo svobodo tiska, politične grožnje, ki se nanašajo na cenzuro, ekonomske grožnje v obliki sprejemanja ukrepov, kot je zmanjšanje proračuna za oglaševanje ali izključitev medijskega

ponudnika iz finančnih shem, pa tudi fizične in psihične grožnje, kot so napadi in spletno nadlegovanje (ibid.: 9–10).

V pričujočem poglavju natančneje raziščeva medsebojno prepletanje javnozdravstvene krize in nazadovanja demokracije ter analizirava, kako se novinarji pogajajo za svoje vloge, zato da bi se zoperstavili pritiskom, ki jih silijo k poenotenju diskurza in cenzuri. Opirava se na teoretski okvir kriznega komuniciranja in teorije avtoritarnosti, da bi razumeli, kako je na novinarsko delo in vloge vplivala kombinacija javnozdravstvene krize in vzpona avtoritarnosti v primeru Slovenije (Kogovšek Šalamon v tej knjigi), kjer je vladajoča Slovenska demokratska stranka izkoristila pandemijo za izvajanje nadzora nad mediji (Splichal, 2020a; Splichal, 2020b). Osredotočava se na problem omejevanja medijev v situaciji javnozdravstvene krize zaradi avtoritarnih tendenc vlade in zlasti na to, kako so jih doživljali novinarke_ji. Kot predpostavljajo teorije modelov avtoritarnih in propagandnih medijev, je posledica instrumentalizacije medijev v kriznih obdobjih, ki jo povzročajo samooklicani »govorci resnice«, povečan pritisk na medije in samocenzura. Kot imava namen prikazati, pa je njihova posledica lahko tudi kritična samorefleksija novinar_k_jev, njihov odpor in poskusi, da bi na novo osmišljali profesionalno vlogo novinarstva. Situacija dvojne krize namreč ne prispeva le k artikulaciji odgovornosti novinar_k_jev do javnosti, temveč tudi okrepi njihove naracije proti politični instrumentalizaciji ter o avtonomiji in svobodi tiska.

Vloge novinarstva v krizi

Prvi vplivni premisleki novinarskih vlog vključujejo Lasswellovo (1948) konceptualizacijo novinar_k_jev kot tistih, ki opravljajo vlogo povezovanja delov družbe in prenašanja družbene dediščine na prihodnje generacije, ter Lazarsfeldovo in Mertonovo (1948) razumevanje vloge novinar_k_jev kot utrjevalcev družbenih norm. Peterson, Jensen in Rivers (1965) so med prvimi novinarske vloge ločili od »naravne funkcije« medijev in jih povezali z libertarnimi medijskimi teorijami, s čimer so utrdili novinarstvo v vlogi razsvetljevanja javnosti, varovanja državljanskih svoboščin, zagotavljanja servisa političnim in ekonomskim subjektom in zabavanja javnosti. Pozneje so se raziskovalke_ci na tem področju večinoma ukvarjali s tem, kako novinarke_ji razumejo svoje delo v družbi, kako artikulirajo delovne izkušnje v medijih in kako razumejo normativne predstave o novinarstvu kot poklicu (Weaver in Wilhoit, 1996; Christians et al., 2009). Kot opozarjajo

Christians in drugi (Christians et al., 2009), imajo novinarke_ji vlogo izvajanja nadzora, oblikovanja mnenj, določanja agende in javnega informiranja ter dejavne udeležbe v družbenem življenju. Te predstave jim omogočajo, da se umestijo v družbi, se identificirajo s svojim delom in razložijo od drugih družbenih akterjev (ibid.). Novinarske vloge tako zajemajo pričakovanja, ki so za novinarke_ke normativno sprejemljiva in ki vplivajo na njihovo vede-nje in delo (Donsbach, 2008). Nedavna analiza novinarskih praks v ZDA, Združenem kraljestvu in Avstriji (Perreault et al., 2021: 2, 4) ugotavlja, da se metanovinarski diskurz, ki utrjuje novinarska orodja za osmišljanje po-ročanja med pandemijo, razvija onkraj razlik v medijskih sistemih in onkraj nacionalnih razlik ter deluje kot »stabilizator« področja (ibid.: 14).

Novinarske vloge nasploh se razvijajo v odvisnosti od ravni demokra-cije, saj se vloge kritičnega nadzora v demokratičnih režimih razlikujejo od bolj sodelovalnih (kooperativnih) vlog v nedemokratičnih režimih (Hani-tzsch in Vos, 2018). Podobno raziskave kažejo »večplastno hibridizacijo« v izvajanju poklicnih vlog v »naprednih«, tranzicijskih in nedemokratičnih državah (Mellado et al., 2017). V Evropi so zaznane razlike med severnimi deli Evrope, kjer novinarke_ji močno poudarjajo kritično-nadzorno razse-žnost svojega dela, in južno Evropo, kjer opažajo prevlado informativne in analitično-reflektivne vloge (Standaert et al., 2021: 933). V poglavju ugo-tavljava, da bi morale študije novinarskih vlog razen prepoznavanja ravni demokratičnega vladanja obravnavati tudi bolj specifični družbenopolitič-ni moment, ki vpliva na novinarstvo in potiska novinarke_je v situacije, v katerih se prilagajajo in razvijajo svoje vloge kot odzive na spremenjene okoliščine. Kot trdi Mellado (2021: 7), novinarske vloge niso monolitne in samoumevne, temveč se ravnaajo po fluidni in dinamični naravi novinarstva, ki se prilagaja spreminjajočemu se družbenopolitičnemu kontekstu.

V specifičnih okoliščinah (zdravstvene) krize se mediji večinoma znaj-dejo v funkciji komunikacijskega kanala med politiko, javnimi službami, stroko in širšo javnostjo, kar se opisuje kot »sodelovalna vloga novinarstva« (Christians et al., 2009: 158–178). Sodelovalna vloga je del širšega norma-tivnega okvira, ki vidi novinarstvo kot obliko kolektivnega ustvarjanja po-mena v družbi, kjer novinarke_ji delujejo kot interpretativna skupnost, ka-kor omenja Zelizer (1993). Zlasti javnozdravstvena kriza je bila pripoznana (Ringo, 2005; Wormer, 2020; Perreault in Perreault, 2021) kot obdobje, ki poudarja to vlogo. Medtem ko je sodelovalna vloga novinarstva povezana z odgovornostjo medijev, da v kriznem obdobju skrbijo za javno dobro, pasti krepitve te vloge vključujejo povečano zanašanje na vladne vire in celo od-visnost od njih. Nedavna raziskava o novinarstvu v ZDA med pandemijo

covida-19 (Perreault in Perreault, 2021: 10) kaže na tesno sodelovanje medijev z javnimi službami in na več nevarnosti, s katerimi so se soočali novinarke_ji, na primer nevarnost dezinformacij, spregledanost njihovega dela zaradi premajhne verodostojnosti oz. veljavnosti informacij in nevarnost, da je novinarstvo dojeto kot pristransko. Isti novinarke_ji so tudi menili, da je sodelovanje z medicinsko stroko koristno in nujno. Te prakse nas opozarjajo na dinamičnost novinarskih vlog, ki se spreminjajo v odzivu na specifične kontekste in trenutke.

Študije so pokazale, da je v javnozdravstvenih krizah odvisnost medijev od uradnih virov večja pri javnih kot zasebnih medijih (Zhang in Fleming, 2005; Biancovilli in Jurberg, 2020). Pokazale so, da so bili javni mediji izpostavljeni večjemu tveganju prevzemanja »sodelovalne vloge novinarstva« (Christians et al., 2009: 158–178) v primerjavi z zasebnimi mediji; javni mediji so pod večjim vladnim nadzorom in so pogosteje izpostavljeni profesionalnemu konformizmu, ki je posledica pričakovanj, povezanih z »nacionalizacijsko funkcijo« (Fraser, 2007). Na primer v Nemčiji so problematizirali poročanje javne televizije o obdobju covida-19, češ da je iz strokovnega kadra in vlade ustvarila »nov kult zvezdnikov« in jim ponudila oder, kar niso veljavne prakse novinarstva (Wormer, 2020: 468) oziroma kar lahko kritično opredelimo kot posebno obliko »zapisnikarstva« (Jarren v Wormer, 2020: 468). Povečana ranljivost lahko javne medije potisne v to, da perpetuirajo režime resnic, ki se skladajo z vladnimi protikriznimi strategijami in so ustvarjene v zavezništvu z določenim delom stroke.

Izkušnje s poročanjem o zdravstvenih krizah v Nemčiji in na Finskem (Klemm et al., 2019) kažejo, da se morajo novinarke_ji pogajati z različnimi pričakovanji, ko poročajo o pandemiji, in so nasploh zavezani tistemu, kar pretekle raziskave (Weaver in Wilhoit, 1996; Hanitzsch, 2011) opredeljujejo kot univerzalne ali splošne novinarske vloge, kot so širjenje informacij, interpretativne in nadzorne vloge. Hkrati so v omenjeni raziskavi (Klemm et al., 2019) opazili »premike« v tem, kako so novinarke_ji pojmovali svojo vlogo, zlasti premik k »vlogi mobiliziranja javnosti«, saj so čutili dolžnost, da mobilizirajo samozaščitniško vedenje javnosti in spodbujajo izvajanje preventivnih ukrepov. Poleg tega so opazili očiten premik v stališču novinarke_jev do oblasti, za katerega je bila značilna šibka nadzorna vloga, ki jo je nadomestila sodelovalna vloga, saj se jim je pri poročanju zdelo zelo pomembno, da sodelujejo z oblastmi (ibid.: 1232–1233).

Medtem ko obstoječe raziskave preučujejo novinarske vloge glede na raven demokracije, v pričujočem poglavju raziskujemo, kako delujejo novinarske vloge, kadar je sama demokracija v procesu spreminjanja, zlasti,

kadar gre za prehod v bolj avtoritarno vladanje, kar je situacija v Sloveniji v obdobju 2020–2022. Predpostavljava, da so novinarske izkušnje drugačne v situaciji sovpadanja javnozdravstvene krize z nazadovanjem demokracije kot rezultatom spremembe vlade in povečanega pritiska na medije. Izhajali sva iz pričakovanja, da bi novinarke_ji v specifičnem kontekstu Slovenije težje privzeli sodelovalno vlogo v razmerju do oblasti. Taka pričakovanja se skladajo z ugotovitvami Weaverja in Willnata (2012), ki kažejo, da novinarski standardi niso univerzalni, temveč odvisni od družbenopolitičnega konteksta. Ob priznavanju relativne avtonomije medijskega polja (Bourdieu, 1993) trdiva, da avtoritarne in propagandne tendence ne morejo delovati *in toto*, kot to orisujejo obstoječe raziskave, zato je predpostavka, da sodelovalna, facilitativna vloga lahko delno odstopi prostor bolj izraziti nadzorni vlogi. Trdiva, da so take spreminjajoče se vloge posledica specifičnih družbenopolitičnih momentov, ko se je v Sloveniji zdravstvena kriza prepletla z nazadovanjem demokracije. V tem poglavju z uporabo metode intervjuja preučujeva take potencialne spremembe vlog in raziščeva, kako novinarke_ji vidijo omejitve svoje prakse, ki so jim jih vsilili protikovidni in protimedijski ukrepi. Dalje analizirava, kako sta obe krizi vplivali na novinarsko delo in družbenoekonomski položaj medijev.

Nazadovanje demokracije in »vojna z mediji« v Sloveniji

Slovenska vlada, ki je položaj nastopila marca 2020, je sprejela ukrepe proti covidu-19 skupaj z intervencijami na več družbenih področjih, vključno z mediji, civilno družbo, kulturo in drugimi. Orkestracija desnega populizma, polarizacija in destabilizacija političnega sistema je v slovenskem kontekstu povezana z Janezom Janšo in Slovensko demokratsko stranko (SDS) (Rizman, 1999; Pajnik, 2019; Fink-Hafner, 2019), ki promovira Slovenijo kot »drugo republiko« z Orbánovimi avtoritarnimi političnimi idejami (Fink-Hafner, 2023).

Janševa stranka, ki je bila na oblasti v obdobjih 2004–2008, 2012–2013 in 2020–2022, izvaja vladne strategije, kot izpostavljata Krekó in Enyedi (2018), ki sodijo v okvir »Orbánovega laboratorija iliberalizma«. Leta 2018 so Orbán in njegovi mediji pod nadzorom države dali Janši veliko politično podporo in finančno spodbudo na predčasnih volitvah in njegova stranka je dobila največ sedežev v slovenskem parlamentu ter ga postavila na položaj mandatarja, ki je oblikoval vladno koalicijo (ibid.: 43, 48). Janša in njegova

SDS sta blizu politikam, ki jih zagovarja Orbánova stranka Fidesz in vključujejo napade na medije, opozicijske stranke, EU, nevladne organizacije, pravni sistem, migracije itn., ki Slovenijo oddaljujejo od liberalne demokracije (Brusis, 2016: 265; Krekó in Enyedi, 2018).

Janša kot politik deluje s strategijo napadanja medijev. Med nedavnimi napadi je njegov zapis, ki je bil pod naslovom »Vojna z mediji« objavljene maja 2020 na spletni strani vlade (Janša, 2020), sledili pa so mu poskusi spremembe Zakona o medijih, Zakona o Radioteleviziji Slovenija in zakona o Slovenski tiskovni agenciji. Zakonske spremembe so bile predlagane brez strokovne utemeljitve, njihov cilj pa je bil spodkopati avtonomijo medijev in jih finančno izčrpati (Splichal, 2020a: 19–20; Splichal, 2020b). V času zadnje Janševe vlade je nekaj medijev, vključno z Delom in Dnevnikom, tednikom Mladina in Radiem Študent, ostalo brez javnega financiranja.¹ Splichal (2020a: 20) je tak potek dogodkov kritično ocenil kot »ekspanzionistično fašistično-korporativistično medijsko politiko«, ki deluje v okviru iliberalnega laboratorija s podporo regionalnih oligarhov, ki so pomagali Janši širiti lastni medijski imperij in ki zdaj prihajajo ne le iz Madžarske (Kučić, 2019), temveč tudi iz Češke, in sicer korporacija PPF, ki je postala večinska lastnica POP TV, največje zasebne TV postaje v Sloveniji.²

Zaradi takega razvoja dogodkov se je v času pandemije covid-19 povečal tudi neposredni pritisk na novinarke_je. Janša je med pandemijo objavljajal žaljive tvite, obtoževal medije, da »širijo laži«, »sodelujejo v zaroti«, »ustvarjajo lažne novice« itn.³ Njegove izjave so izzvale kritične reakcije več mednarodnih organov. Med drugimi je komisarka za človekove pravice Sveta Evrope v memorandumu o svobodi izražanja in medijski svobodi v Sloveniji izrazila zaskrbljenost zaradi potez slovenskih oblasti, ki grozijo, da bodo oslabile javne medije, posegajo v uredniško neodvisnost, spodkopavajo sposobnost svobodnega izražanja kritičnih glasov in ustvarjajo sovražno okolje za medije.⁴

1 Več o tem je dostopno na spletni strani Društva novinarjev Slovenije preko <https://novinar.com/>.

2 Glej poziv Društva novinarjev Slovenije (2020) k spoštovanju uredniške neodvisnosti, naslovljen na novega lastnika POP TV.

3 Za več glej Bayer (2021).

4 Glej Komisar za človekove pravice pri Svetu Evrope (2021). Glej tudi poročilo Mednarodnega inštituta za tisk (International Press Institute) z naslovom *Media Freedom Rapid Response Report: Press Freedom Deteriorating in Slovenia under Latest Janša Government* (2021).

Metodologija

Za preučevanje izkušenj novinarke_jev med poročanjem o covidu-19 in njihove refleksije o prepletu zdravstvene, politične in medijske krize sva uporabili metodo polstrukturiranega intervjuja. V vzorec sva vključili novinarke_je iz različnih medijskih organizacij, s televizij in iz tiskanih medijev, dnevnikov in revij, s poudarkom na tistih, ki imajo najvišjo gledanost oziroma branost. Izvedenih je bilo 21 intervjujev z novinkami_ji, ki imajo med deset in dvajset let delovnih izkušenj s kritičnim poročanjem o dnevni politiki (tudi zunanji politiki).⁵ Večina ima univerzitetno diplomu iz novinarstva ali družboslovja ter imajo izkušnje s kriznim komuniciranjem, s poročanjem o »migrantski krizi« (2015–2018). Med mediji, kjer delajo intervjuvanke_ci, so javna Radiotelevizija Slovenija (RTV SLO) in zasebni tiskani mediji, tj. dnevnik Delo, Večer in Dnevnik ter tednik Mladina. Vzorec vključuje dvanajst novinarjev in devet novinarke, starih med 35 in 66 let, med katerimi so nekateri redno zaposleni in drugi samozaposleni. Intervjuji so bili izvedeni v živo v obdobju med junijem in oktobrom 2020.

Namen je bil ugotoviti, kako novinarke_ji vidijo medsebojno razmerje med pandemijo in politično situacijo, kakšne so njihove izkušnje s (samo) cenzuro in kakšen je njen vpliv na novinarske vloge in delo. Nadalje je bil namen analizirati odnos vlade do medijev, reflektirati vladno komunikacijo o covidu-19 in ugotoviti, kakšne so razlike/podobnosti v pogledih na novinarske vloge in profesionalnost.

Metoda intervjuja in strategija vzorčenja sta omogočili prepoznanje nekaterih skupnih novinarskih vlog in praks v heterogenem medijskem polju. Čeprav podatki ne omogočajo posplošitve, vseeno pričakujeva, da bodo narativi indikativni za razumevanje novinarskih vlog v situaciji dvojne krize. Pri analizi sva sledili navodilom za tematsko induktivno analizo – na podlagi večkratnega branja prepisov intervjuja sva identificirali osrednje koncepte, ključne teme, vzorce ter variacije (Boyatzis, 1998). Poseben poudarek je bil na časovnem kontekstu, na tem, kako so novinarke_ji opredelili komunikacijo in stike z vlado, kako razumejo svojo vlogo in kako so premagovali omejitve, povezane s covidom-19. Ob tem, da je bil namen razumeti dejanske izkušnje novinarke_jev, sva poskušali tudi ugotoviti, kako so ponotranjili in utemeljili svojo situacijo, kako (samo)kritični so bili do nje oz. kako so se ji upirali. Cilj je bil razkrivati resnico analiziranih pripovedi,

5 Intervjuje z novinkami_ji je v okviru raziskovalnega projekta in programske skupine (ARIS, J5-9445, P5-0413) opravila mag. Mojca Frelih, za kar se ji iskreno zahvaljujemo.

ki sicer ne odraža nujno »objektivne resnice« in ne omogoča posplošitve, vendar kljub temu pomembno prispeva k razumevanju novinarskih izkušenj in oblikovanju novinarskih vlog.

Omejitve poročanja medijev v krizi

Poleg zagotavljanja konkretnih informacij je bistvena funkcija medijev v obdobju krize interpretativna, z vzpostavljanjem okvirov, kako razumeti krizo: izbira tem in specifičnih vidikov krize, izbira vprašanj, filtriranje informacij, poudarek in ton poročanja (Biancovilli in Jurberg, 2020). Novinarke_{ji} so samokritično razmišljali o svoji interpretativni vlogi pri poročanju o covidu-19, osredotočenem na zdravstvene vidike, vladne ukrepe, število okuženih s covidom-19, medtem ko so druge značilnosti krize, kot so učinki na vsakdanje življenje, družabnost, učinki na posebne družbene skupine, postale obrobne teme.

Poročanje o covidu-19 in virusu smo zreducirali na številke, spet se prešteva, koliko je pozitivnih, koliko negativnih, ne govorimo več o bolnih. Ljudje imajo milijon vprašanj, ki zadevajo osnovno življenje in preživetje, v medijih pa tega ne najdejo (novinarka, RTV SLO).

Meni se je zdelo zelo pomembno, da se tudi neke te širše družbene, sociološke, filozofske aspekte odpre, da se v bistvu strokovnjake nagovori, kar se tiče tehnologij nadzora, ker je, se mi zdi, velika tendenca to, da bi se v bistvu izrabilo to za neke premike, ki pač niso osrediščeni na dobrobit ljudi (novinarka, tisk).

To lahko interpretiramo kot posledico začetnega šoka ob nastopu pandemije, nepoznavanja obsega krize in potrebo po zagotavljanju informacij o kriznih ukrepih za delovanje družbe. Zlasti novinarke_{ji}, ki delajo za javni medij, so poudarjali informativno vlogo in navajali, da je njihova uredniška politika sledila načelu »da so v službi ljudi« (novinar, RTV SLO), zato so poročanje prilagajali zadovoljevanju potrebe po jasnih navodilih in servisnih informacijah. V nadaljevanju pandemije so novinarji_{ke} tudi kritično opazovali samocenzuro, krizne uredniške politike, ki so narekovale, da so se navadno raznolike medijske vsebine omejile na pandemijo:

Smo v nekajmesečnem obdobju ene teme. Neki totalni novinarski monoteizem, v katerem praktično za kar koli drugega, razen za korono in vse povezano z njo, ni bilo prostora (novinar, tisk).

Ringo (2005: 242) opaza, da imajo v času krize delujoči v medijih in politiki skupni cilj ublažiti učinke pandemije in takrat je bolj poudarjena sodelovalna vloga medijev. To je bilo v intervjujih najbolj razvidno iz refleksij o delnem samoomejevanju avtonomije in samocenzuri. Novinarke_{ji} so se, da ne bi vzbujali dvomov pri javnosti in povečevali splošne negotovosti, kar zadeva ukrepe in resnost položaja, pogosto omejevali v nadzorni vlogi in kritičnem komentiranju oz. preizpraševanju vladnih ukrepov za obvladovanje krize.

Če si misliš, da so kakšni ukrepi oblasti nesmiselni, nisi mogel tega tako odkrito in vehementno reči, ker si lahko v enem momentu bil označen za sovražnika ljudstva ali da hočeš škodo. Ker je bila nekako tako nova situacija, se s tem nisem znal prav dobro soočiti, videl sem pa, da mojega zasebnega razmišljanja ne morem neposredno prevesti v članek (novinar, tisk).

Mislím, da smo malo popustili. Upam, da po koncu epidemije ne bo ostal tak pristop. Kot da smo na pol zavezniki. Ja, pri covidu-19 smo, ker oni sprejemajo odločitve, ki jih mi predstavimo javnosti. Damo koga pod lupo, vprašamo, to je en tak vidik, »ne bom zdaj spraševal, ali je ustavno sporno«. Ja, nekdo mora (novinarka, RTV SLO).

Na poročanje v krizi neposredno vpliva velika količina informacij o pandemiji, zaradi katere je težko razlikovati med verodostojnimi, na dokazih utemeljenimi informacijami in dezinformacijami (Zarocostas, 2020). Zato v krizi, ko se po družbenih omrežjih množijo in hitro širijo nepreverjene informacije, profesionalni medijski ponudniki nosijo še večjo odgovornost, da zagotavljajo verodostojne in kakovostne informacije. Po Wormerju (2020) je bil to eden od razlogov za velik porast uporabe tradicionalnih medijev, zlasti televizije, tudi med mladimi. Novinarke_{ji} poročajo o tem, da so se soočali z negotovostjo in da so uporabljali različne načine obvladovanja kakofonije informacij, da so lahko opravljali informativno in nadzorno vlogo: z intervjuvanjem oseb iz zdravstvene stroke, s pridobivanjem podatkov iz uradnih virov, z dodatnim preverjanjem informacij, z uporabo mednarodnih virov itn.

Ves čas imaš občutek, da se nekdo poigrava s tabo in z informacijami in da statistko pač obračajo v svojo smer. Zato sem vsaj jaz nenehno v dilemi, kdo zdaj manipulira z mano (novinarka, tisk).

Popolna novost pandemične krize je skupaj s posebnim režimom kriznega komuniciranja precej omejila možnosti dostopa do preverjenih informacij. Novinarke_ji so navajali, da sta njihovi najpomembnejši sredstvi za kakovostno poročanje poznavanje teme in preverjanje na kraju samem. Med pandemijo covid-19 so bili odrezani od obojega in zato povsem odvisni od vladne komunikacije. Poudarjali so, da ukinitev terenskega dela in neposrednega preverjanja informacij na terenu opazno negativno učinkuje na kakovost novinarstva.

Problem je bil zato, ker se je teren zaprl. Vse je ostalo na ravni telefonov. Jaz sem prepričana, da je potrebno iti na teren, videti, se prepričati, pogledati, videti, če je kaj drugega, videti druge zadeve, in človek, ki te gleda v oči, ti težje laže kot v sporočilu za javnost ali pa po telefonu (novinarka, tisk).

Vlada se je predstavljala kot edini pristojni in zanesljivi vir informacij in je komunicirala enostransko in zmedeno, kar je, kot reflektirajo novinarke_ji, oviralo poročanje medijev.

Težava je v tem, ker je uradno komuniciranje o pandemiji zelo konfuzno. [...] Jaz prej vidim krizo institucij kot pa česa drugega, prav zares. Že kriza komuniciranja, kjer ima glava države tri glasove ali pa štiri, ki govorijo stvari, ki so v protislovju druga z drugo. Da so že včasih stavki protislovni: število obolelih se povečuje – odprimo tovarne zato, ker moramo zaščititi interese gospodarstva. [...] Ta institucionalna zmeda je ta, ki otežuje delo. Ker ni jasno. Skratka, če mora novinar presoditi, komu od teh, ki govorijo, lahko verjame (novinar, tisk).

Vladna komunikacija je bila organizirana preko digitalnih tiskovnih konferenc in ni zagotavljala možnosti postavljanja vprašanj oz. je ponudila vnaprej pripravljena vprašanja, ker »predsednik vlade ni bil pripravljen odgovarjati na neprijetna vprašanja« (novinar, tisk).

Največji izziv je bil, kako priti do informacij. Vse se je zaprlo, tudi vlada se je priročno zaprla, zaprla je tiskovne konference in jih potem vodila na zelo reguliran način. Predvsem vidim, da je tudi vlada to učinkovito izkoristila za to, da zelo selekcionira informacije, in tudi, da omeji dostop novinarjev do, recimo, ministrov, do predsednika vlade in ostalih (novinar, tisk).

Poleg tega je bil med pandemijo Urad vlade za komuniciranje pristojen za to, da je dovolil izbranim institucijam, npr. Nacionalnemu inštitutu za javno zdravje, dajati izjave za javnost. Vse te strategije močno spominjajo na avtoritarne medijske režime (Siebert et al., 1963; Zhang in Fleming, 2005) in so zelo omejele izvajanje nadzorne in kritične vloge novinarstva.

Zaradi karantene in omejitev pri prehajanju med mejami občin novinarke_{ji} niso mogli preverjati informacij na kraju samem. Posledica tega, da niso mogli preverjati dejanskega stanja in izvajati neposrednih intervjujev, je bila, da so mediji postali zgolj orodje za kanaliziranje vladne krizne komunikacije in realnosti, kot so jo producirali politiki. »Dejansko sodelujemo pri ustvarjanju vzporedne realnosti in celo propagande,« je dejal novinar tiskanege medija. Stapljanje medijskega diskurza z uradnim negativno učinkuje na verodostojnost informacij, omejuje kritično in razpravljavsko, posvetovalno vlogo medijev in približa medije propagandi (Herman in Chomsky, 1988). Eden od novinarjev je komentiral:

Propaganda pa – mislim, da je delovala na način novinarskih konferenc, neprisotnosti novinarjev, filtriranja informacij, nemogočega dostopa do nekaterih postopkov in tako dalje. [...] Propaganda že deluje takoj, ko imajo politiki svoje govorce, niti neposredno več ne nagovarjajo ljudi, ampak imajo govorce, ki predstavljajo filter, še ena posebna stopnica vmes med predstavnikom oblasti in javnostjo (novinar, RTV SLO).

Sovpadanje politične krize s krizo zaradi pandemije covida-19

Kot sva že nakazali, se je v Sloveniji propagandni moment še zaostрил s prepletanjem krize javnega zdravja in politične krize, zaznamovane z avtoritarnimi prijemi vlade v obdobju 2020–2022 (glej Hrženjak in Kogovšek Šalamon v tej knjigi). Kot so poudarili novinarke_{ji}, je bilo nemogoče poročati o zdravstveni krizi, ne da bi sočasno reflektirali spremenjeni politični kontekst. Politična krizna komunikacija in upravljanje krize sta se zelo opirala na širjenje strahu, da je vlada lahko legitimizirala represivne ukrepe. Na primer, za vladnega govornika o pandemiji je imenovala isto osebo, ki je to nalogo opravljala med desetdnevno vojno leta 1991 ob odcepitvi Slovenije od Jugoslavije. To gesto je javnost kritično opazila kot simbolno zaostrovanje krizne situacije namesto njenega umirjanja. To so izpostavili tudi intervjuvani novinarke_{ji}.

Propaganda mislim, da je bila, da se je epidemija izkoristila za ideološke politične cilje. Se pravi, da je strah, ki se je porodil pri ljudeh, izkoristila za nekatere politične poteze, ki so se ob tem sprevrgele v to, da gre za boj med za in proti. Se pravi, če se je neka opozicija organizirala na petkovih protestih, se je to speljalo na to, da gre za ogrožanje javnega zdravja. Videlo se je, da se je povečala represija, vlada ni delovala umirjeno, ni umirjala zadeve, ampak je ta strah potencirala. Ampak ne z namenom ohranjanja javnega zdravja, ampak z namenom izkazovanja svoje moči (novinar, RTV SLO).

Slovenska vlada je uporabila avtoritarno logiko po vzoru madžarske vlade (Krekó in Enyedi, 2018); medijev ni imela za partnerje v prizadevanjih krizo omiliti, temveč za lastno orodje in sredstvo širjenja lastne interpretacije razmer. Vsako kritično poročanje je bilo negativno izpostavljeno:

Gre za prepletanje dveh stvari. Skratka stranka, ki to vlado vodi, torej SDS, je dokumentirano znana po pritiskih na medije. Po pritiskih na medije in tudi po poniževanju oziroma spodkopavanju kredibilnosti medijev (novinar, tisk).

Sredi zdravstvene krize je vlada ukinila financiranje Slovenske tiskovne agencije (STA) in pripravila novo medijsko zakonodajo, ki bi omejila financiranje javne radiotelevizije (RTV SLO). Javni mediji so bili potisnjeni v situacijo, v kateri so morali reševati dva problema – kako najti verodostojen način informiranja javnosti in prispevati k zavezitvi pandemije in hkrati kako ubraniti avtonomijo, ko so se soočali z državo, ki je postajala vse bolj sovražna in represivna do javnih medijev.

Kot pripovedujejo novinarke_ji, je vladni pritisk na medije postal celo osebni in se je preselil na družbena omrežja:

Kritiko tega, kar je vlada komunicirala, njihove poteze, so dojeli kot grožnjo. Z drugače, kritično mislečimi novinarji so vlada, tudi predsednik vlade, najvišji vladni funkcionarji, ministri, intenzivno obračunavali *ad personam*, na zelo osebni ravni. ...Vidi se, da so orkestrirani, organizirani, [...] potem se ti pritiski začnejo močno stopnjevati, na družbenih omrežjih (novinar, tisk).

Novinarke_ji so v vladni komunikaciji prepoznavali populistične vzorce:

Kdo so vzori, trumpizem, bannonsko komuniciranje [po Stevu Bannonu, strategu Donalda Trumpa – op. a.], tega je bistveno več, če primerjam s prejšnjo vlado. Ta vlada, se mi zdi, da absolutno točno ve, komunikacijsko, kaj dela, kako dela, zakaj dela, koga želi s tem mobilizirati, vidi se, da je načrt za tem, in to je vse propaganda, »fake news«, ena taka kaotična mešanica, recimo, substanc, ki novinarjem, v tem kontekstu, še dodatno otežujejo delo. Zelo politično enostransko, izključevalno (novinar, tisk).

Kljub omejenemu dostopu do zanesljivih informacij, samocenzuri pri kritičnem komentiranju in očitnemu pritisku vlade na medije intervjuji pokažejo, kako so si novinarke_ji prizadevali ohranjati avtonomijo. Medtem ko so se na začetku pandemije omejili na sodelovalno poročevalsko funkcijo, so med nadaljnjim potekom krize vse bolj krepili nadzorno funkcijo in so odprto poročali o problematičnih vladnih praksah. Objavljali so poglobljene analize, opravljali raziskovalno novinarstvo, kritično reflektirali napake in nedoslednosti vladnih ukrepov in ozaveščali javnost o položaju družbenih skupin, ki jih je kriza najbolj prizadela. V postopni oživitvi in krepitvi nadzorne funkcije so bile ključne očitno problematične vladne prakse in ni bilo opazne razlike med javnimi in zasebnimi mediji. Mediji v našem vzorcu, ki ne vključuje komercialnih medijev ali tistih, ki so neposredno povezani s stranko SDS, so v krizni komunikaciji ohranili svojo kritično vlogo. Novinarke_ji v svojem delovanju niso omejevali dela na »sodelovalno vlogo« in so poskušali ohraniti kritično nadzorno vlogo.

Nadzorovanje medijev z regulacijo družbeno-ekonomskih pogojev in delovnih procesov

Najpogostejši pogled na razmerje med javnimi in zasebnimi mediji, ki so ga imeli tudi nekateri intervjuvanke_ci iz našega vzorca, je, da zasebni mediji sledijo logiki profita, kar se odraža v njihovi produkciji informiranja za zabavo (*infotainment*). Nasprotno pa so javni mediji zavezani javnemu dobremu in objektivnemu poročanju ali pa so v negativnem smislu »orodje v rokah oblasti« (novinar, tisk). Vendar se tudi v času, ko ni krize, ta dihotomija izkaže za preveč poenostavljeno. Novinarke_ji kot pomembna dejavnika razločevanja med javnimi in zasebnimi mediji vidijo predvsem specifično funkcijo in odgovornost javnih medijev na eni strani in na drugi njihove

kadrovske, tehnične in finančne zmogljivosti. Oboje ima namreč neposredne posledice za vsebino poročanega. Novinarke_ji medijev v zasebni lasti so večinoma izpostavljali pomembno večja sredstva, ki jih imajo javni medijskih ponudniki.

Širši konsenz je, da so pri pokrivanju krize dobro delali javni mediji, ki imajo tudi resurse, ljudi. Mi seveda smo imeli zelo podobne, iste cilje, seveda, to je splošno informiranje, kvalitetne zgodbe, kontekst, ampak pri zasebnih medijih, če govorimo o tiskanih dnevnikih, se pač pokaže tukaj hendikep, resursov in ljudi je manj, potem je seveda težje pokrivati zadeve (novinar, tisk).

Menijo tudi, da so javni mediji zaradi svojega položaja in javnega financiranja veliko bolj izpostavljeni pritiskom nedemokratske vlade kot zasebni mediji, kar lahko ovira opravljanje novinarstva, ki je v javnem interesu.

To je grozno, kar se dogaja, na kakšen način pritiskajo na medije. Pač tukaj je spet RTV najbolj na udaru. Saj bi bili drugi tudi, samo na zasebne medije nimajo toliko vpliva, kakor ga imajo na javne (novinar, tisk).

Paradoks je v tem, da v situaciji velikega povpraševanja po kakovostnih informacijah, ki se odraža v večji gledanosti/branosti zlasti javnih in tradicionalnih medijev, mediji zaradi ekonomskih posledic pandemije izgubljajo finančne vire iz oglaševanja. Wormer (2020) izpostavlja, da se v Nemčiji založniki spopadajo z 80-odstotnim upadom oglaševanja, zaradi česar številni med njimi racionalizirajo poslovanje in vpeljujejo delo za polovični delovni čas. »Isti virus, ki je znova povečal povpraševanje po njihovih izdelkih, lahko naznanja tudi njihov dokončni konec« (ibid.: 469).

Novinarke_ji poročajo tudi o povečanju števila naročnin, vendar lahko umik oglaševalcev vseeno postavi medije v težek položaj, zlasti zasebne, ki so bolj odvisni od oglaševanja kot javni mediji. Ker pa se je v Sloveniji kriza zaradi covid-19 prepletala s pritiski vlade na medije nasploh, so se v finančni negotovosti znašli tudi javni mediji (RTV SLO in STA), ne toliko zaradi pandemije kot zaradi namer vlade, da zmanjša financiranje. Tudi kritično usmerjeni zasebni mediji se niso soočali le z umikom oglaševalcev nasploh, temveč tudi s posrednimi političnimi pritiski zaradi umika oglaševanja podjetij v državni lasti.

V prvih mesecih epidemije in tudi zdaj so se umaknili vsi oglaševalci. Oglaševalci so se umaknili tudi zato, ker je bil »lock down«, ampak zdaj, ko ga ni, se pa niso vrnili. In imamo izkušnje iz časa prve Janševe vlade, ko se je zgodilo isto. Ja, neposreden pritisk se izvaja preko denarja za oglaševanja javnih podjetij. Drugi pritisk je, da se druga podjetja bojijo oglaševati, ker si na črni listi (novinar, tisk).

Oglaševanje podjetij v državni lasti je pomembno. In na ta način ni bilo direktno, neposredno, ampak neposredni so napadi na družbenih omrežjih, ostali pritiski na lastnike so bolj posredni, ampak tudi izraziti. Na eni strani se je oglaševanje prepolovilo ali pa še slabši rezultati so, precej je odpovedi, seveda tudi iz ekonomskih in tudi poslovnih razlogov. [...] Seveda na koncu se vse pozna na poslovanju in seveda zasebni mediji in njihovi lastniki še toliko prej organizirajo in zategnejo, porežejo stroške dela, kar so pri nas že konkretno naredili in je rezultiralo v deset- do petnajstodstotnem znižanju plač zaposlenih (novinar, tisk).

Zlasti pri dnevnikih, kot so Večer, Delo in Dnevnik, je bila posledica upada dohodkov iz oglaševanja zmanjševanje stroškov. Kot je razvidno iz intervjujev, so nekateri od teh medijev znižali plače, večina pa je zmanjšala stroške tako, da ni podaljšala pogodb zunanjim sodelavkam_cem. Posledice poslabšanja ekonomskih razmer v medijih med obema krizama so najbolj neposredno občutili novinarke_ji in tehnično osebje, še posebej v medijih v zasebni lasti, ki so neposredno odvisni od dohodka iz oglaševanja.

Toda tudi redno zaposleni novinarke_ji so izrazili skrb za finančno varnost v prihodnosti in so izpostavili otežene delovne pogoje:

Sprožajo se preživitveni strahovi in se bodo najverjetneje še bolj tekom naslednjega leta. To lahko definitivno negativno vpliva na novinarsko poročanje in poročanje, ki je bolj oportunistično in bližje pričakovanjem teh, ki bodo takrat imeli v rokah vzvode moči (novinar, RTV SLO).

Opozorili so na zmanjšan pretok informacij in bolj površne informacije, dostopne na družbenih omrežjih, obenem so izpostavili, da so se med delom od doma počutili atomizirane in izolirane, kar je vplivalo na kakovost novinarstva.

Pogrešal sem osebne stike, zelo, ko izgubiš stik, začneš živeti v nekem svojem svetu, odvisen si od omejenega nabora informacij in te seveda

začne zanašati, izgubiš nekako tla pod nogami [...], ker te ta stik, osebni stik, konkretni stik z ljudmi, ali pa tudi s kavicami, informatorji, te mislim, prizemlji (novinar, tisk).

Novinarke_{ji} so izpostavili, da so začeli izgubljeni stik z uredniško politiko, da niso več sledili aktualnim (svetovnim) problemom, niso sledili, »kaj so teme, kaj se šušlja, kam se nagibamo, kam peljemo, kaj se od nas pričakuje, kaj ni v redu, kaj je v redu« (novinar, tisk). Tudi izkušnje z delom od doma so bile različne in na kakovost dela lahko vplivajo konkretne osebne okoliščine, kot so starost, število in starost otrok, zaposlitve partnerjev, ekonomske in prostorske razmere, obvladovanje novih tehnologij idr. Nekateri so poročali o pozitivni izkušnji z delom od doma (»delal sem več in bolje«, novinar, tisk), drugi so le z izjemnimi naporii usklajevali delo in družino:

Zjutraj sem bil učitelj, popoldne kuhar, zvečer pa novinar, tako da sem imel 12-urno ali pa 14-urno izmeno par mesecev. Tako da je trpelo tudi moje delo, jaz nisem mogel biti stoddosten. Imam pač družino s tremi otroki (novinar, tisk).

Ena od raziskav o novinarstvu med pandemijo ne izpostavlja le preobremenjenosti z delom, stresa in negotovosti zaposlitve, temveč kaže tudi, da so virtualni prostori preoblikovali razmerja v uredništvu in ponekod povečali medsebojno sodelovanje (García Avilés, 2021: 9–13). Intervjuvanke_{ci} v naši raziskavi so poročali o tem, da so delodajalci prepoznali izkušnje dela od doma in pogostejšo uporabo novih tehnologij kot način potencialnih prihrankov in zmanjševanja stroškov dela tudi po koncu kovidne krize. To pomeni, da bi kriza zaradi covid-19 lahko imela bolj dolgoročne učinke na novinarski delovni proces in vloge, tudi glede krčenja uredništev in večopravnosti zaposlenih v medijih.

Sklep

Ambivalentna vloga medijev med javnozdravstveno krizo se ujema z ambivalentnimi pričakovanji v družbi glede tega, kako bi morali novinarke_{ji} opravljati svoje delo. Ta pričakovanja vključujejo pozive zdravstvene stroke in vlade, naj mediji delujejo kot partnerji pri upoštevanju odzivov za omejevanje krize in izobraževanju javnosti o tveganjih in tem, kako se spoprijeti z njimi. Obdobja zdravstvenih kriz torej povečajo dileme glede »ustreznega

novinarstva«, tj., kaj je verodostojno in odgovorno novinarstvo, kako se lahko izogne temu, da bi poslabšalo položaj in širilo paniko v krizi. Ugotovili sva, da se pričakovanja do medijev še povečajo, kadar se zdravstvena kriza prepleta s povečano avtoritarnostjo vlade. Poleg doživljanja omejitev pri strokovnosti zaradi pandemije v kontekstu nazadovanja demokracije so novinarke_ji dodatno obremenjeni s pritiski in pričakovanji vlade, da bodo služili kot orodje propagande.

Analizirali sva, kako kombinacijo kriznega komuniciranja in vzpona avtoritarnosti zaznamuje omejena avtonomija medijev zaradi vladnih strategij discipliniranja medijev z mehanizmi, kot so zakonske spremembe, spremembe v finančnih in oglaševalskih shemah s ciljem ekonomsko izčrpati medije in jih politično podrediti. Kot je razvidno iz klasične literature o teoriji avtoritarnosti in medijski propagandi, vse to povečuje tveganje, da mediji postanejo trobilo oblasti in proizvajajo enoumni diskurz o zdravstveni krizi. Glede na prisotnost teh tendenc bi pričakovali povečanje sodelovalne vloge medijev v razmerju do vladnih strategij. Vendar je naša analiza pokazala manj jasno delitev novinarskih vlog in novinarke_ji so izpostavili soobstoj več vlog v času dvojne krize. To potrjuje, da medijske vloge in prakse niso odvisne le od ravni splošnega stanja demokracije v neki državi ali regiji, temveč gre za dinamično strukturo, ki je odvisna od družbenopolitičnega momenta in konteksta. Novinarke_ji so prevzemali informativno in interpretativno vlogo, kjer je v ospredju občutek odgovornosti do poročanja, ki prispeva k omejitvi širjenja bolezni, skupaj s kritiko vladnih ukrepov, ki pandemijo izrabljajo za krepitev lastne vizije avtoritarne družbe. Tako držo sva opazili tako pri javnih kot zasebnih medijih. Novinarke_ji so izpostavljali prizadevanja za informiranje javnosti na odgovoren način, ki temelji na preverjenih informacijah, zato da bi pomagali zajeziiti pandemijo, hkrati pa so bili nenehno pozorni na to, da se ne bi uklanjali vladnemu pritisku. Posledica vladnega pritiska na medije s politično instrumentalizacijo in ekonomskim spodkopavanjem tako ni bila, da so mediji privzeli in krepili sodelovalno vlogo – nasprotno, upad demokracije v obdobju covid-19 je prispeval k temu, da se je izostril (kritični) pogled medijev na pomen novinarstva.

Literatura

Altheide, David L. (2020): Pandemic in the time of Trump: digital media logic and deadly politics. *Symbolic Interaction* 43 (3): 514–540.

- Bayer, Lili. (2021, 16. februar): Inside Slovenia's war on the media. *Politico*. Dostopno prek <https://www.politico.eu/article/slovenia-war-on-media-janez-jansa/>, 3. 10. 2023.
- Biancovilli, Priscila in Claudia Jurberg (2020): *When governments spread lies, the fight is against two viruses: A study on the novel coronavirus pandemic in Brazil*. Dostopno prek <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.10.20.20215962v1.full>, 20. 11. 2023.
- Bourdieu, Pierre (1993): *The Field of Cultural Production*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Boyatzis, Richard E. (1998): *Transforming Qualitative Information: Thematic Analysis and Code Development*. London: Sage.
- Brusis, Martin (2016): Democracies adrift: how the European crises affect East-Central Europe. *Problems of Post-Communism* 63 (5-6): 263-276.
- Christians, Clifford G., Theodore Glasser, Denis McQuail, Kaarle Nordenstreng in Robert A. White (2009): *Normative Theories of the Media: Journalism in Democratic Societies*. Urbana in Chicago: University of Illinois Press.
- Coombs, W. Timothy in Sherry Jean Holladay (2010): *The Handbook of Crisis Communication*. Malden, MA: Wiley.
- Donsbach, Wolfgang (2008): Journalists' role perception. V: Wolfgang Donsbach (ur.), *The International Encyclopedia of Communication*, 2605-2610. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Društvo novinarjev Slovenije (2020, 27. oktober): Poziv novemu lastniku Pop TV in Kanala A k spoštovanju uredniške neodvisnosti. *Novinar.com*. Dostopno prek <https://novinar.com/novica/poziv-novemu-lastniku-pop-tv-in-kanala-a-k-spos-tovanju-uredniske-neodvisnosti/>, 25. 5. 2023.
- Herman, Edward S. in Noam Chomsky (1988): *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. New York: Pantheon Books.
- Fink-Hafner, Danica (2019): Slovenia since 1989. V: Sabrina P. Ramet (ur.), Christine M. Hassenstab (ur.), *Central and Southeast European Politics Since 1989*, 251-272. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fink-Hafner, Danica (2023): Slovenia: ripe for autocratisation. V: Kennet Lynggaard (ur.), Mads Dagnis Jensen (ur.), Michael Kluth (ur.), *Governments' responses to the Covid-19 pandemic in Europe: Navigating the perfect storm*, 209-221. Cham: Springer Nature.
- Foucault, Michel (2015/1978): *Rojstvo biopolitike: kurz na College de France: 1978-1979*. Ljubljana: Založba Krtina.
- Fraser, Nancy (2007): Transnationalizing the public sphere: On the legitimacy and efficacy of public opinion in a post-Westphalian world. *Theory, Culture & Society* 24 (4): 7-30.
- García-Avilés, Jose A. (2021): Journalism as Usual? Managing Disruption in Virtual Newsrooms during the COVID-19 Crisis. *Digital Journalism*, 1-22.

- Hanitzsch, Thomas in Tim P. Vos (2017): Journalistic roles and the struggle over institutional identity: the discursive constitution of journalism. *Communication Theory* 27: 115–135.
- Hanitzsch, Thomas in Tim P. Vos (2018): Journalism beyond democracy: A new look into journalistic roles in political and everyday life. *Journalism* 19 (2): 146–164.
- Janja, Janez (2020, 11. maj): Vojna z mediji. *Gov.si*. Dostopno prek <https://www.gov.si/novice/2020-05-11-vojna-z-mediji/>, 31. 10. 2023.
- Klemm, Celine, Enny Das in Tilo Hartmann (2019): Changed priorities ahead: journalists' shifting role perception when covering public health crises. *Journalism* 20 (9): 1223–1241.
- Komisar za človekove pravice pri Svetu Evrope (2021): Memorandum on freedom of expression and media freedom in Slovenia. Dostopno prek <https://rm.coe.int/memorandum-on-freedom-of-expression-and-media-freedom-in-slovenia/1680a2ae85>, 19. 12. 2023.
- Krekó, Péter in Zsolt Enyedi (2018): Orbán's laboratory of illiberalism. *Journal of Democracy* 29 (3): 39–51.
- Kučić, Lenart J. (2019): Mediji SDS (3. del): madžarski prevzem desnega medijskega stebra, *Pod črto*. Dostopno prek <https://podcrto.si/mediji-sds-3-del-madzarski-prevzem-desnega-medijskega-stebra/>, 30. 9. 2023.
- Lasswell, Harold D. (1948): The structure and function of communication in society. V: Wilbur Schramm (ur.) in Donald F. Roberts (ur.), *The Process and Effects of Mass Communication*, 84–99. Urbana: University of Illinois Press.
- Lazarsfeld, Paul F. in Robert K. Merton (1948): Mass communication, popular taste and organized social action. V: Wilbur Schramm (ur.) in Donald F. Roberts (ur.), *The Process and Effects of Mass Communication*, 554–578. Urbana: University of Illinois Press.
- Mednarodni inštitut za tisk (2021): Media Freedom Rapid Response Report: Press Freedom Deteriorating in Slovenia under Latest Janša Government. Dunaj, Avstrija: International Press Institute (IPI). Dostopno prek https://ipi.media/wp-content/uploads/2021/06/Slovenia_PressFreedomMission_Report_Final_20210630.pdf, 5. 10. 2023.
- Mellado, Claudia (2021): Journalistic role performance and news. V: Claudia Mellado (ur.), *Beyond journalistic norms: role performance and news in comparative perspective*, 3–21. New York, London: Routledge.
- Mellado, Claudia, Lea Hellmueller, Mireya Márquez-Ramírez, Maria Luisa Humanes, Colin Sparks, Agnieszka Stepinska, Svetlana Pasti, Anna-Maria Schielicke, Edson Tandoc in Haiyan Wang (2017): The Hybridization of journalistic cultures: A comparative study of journalistic role performance. *Journal of Communication* 67: 944–967.

- Pajnik, Mojca (2019): Media populism on the example of right-wing political parties' communication in Slovenia. *Problems of Post-communism* 66 (1): 21–32.
- Papadopoulou, Lambrini in Theodora A. Maniou (2021): 'Lockdown' on digital journalism? Mapping threats to press freedom during the COVID-19 pandemic crisis. *Digital Journalism*, 1–23.
- Perreault, Mildred F. in Gregory P. Perreault (2021): Journalists on Covid-19 journalism: Communication ecology of pandemic reporting. *American Behavioral Scientist* 65 (7): 976–991.
- Perreault, Gregory, Mildred F. Perreault in Phoebe Maares (2021): Metajournalistic discourse as a stabiliser within the journalistic field: Journalistic practice in the Covid-19 pandemic. *Journalism Practice*, 1–19.
- Peterson, Theodore, Jay W. Jensen in William I. Rivers (1965): *The Mass Media and Modern Society*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Raboy, Mark (ur.) in Bernard Dagenais, (ur.). (1992): *Media, Crisis and Democracy: Mass Communication and the Disruption of Social Order*. London: Sage.
- Ringo, Ma (2005): Media, Crisis, and SARS: An introduction. *Asian Journal of Communication* 15 (3): 241–246.
- Rizman, Rudi (1999): Radical Right Politics in Slovenia. V: Sabrina P. Ramet (ur.), *The Radical Right in Central and Eastern Europe since 1989*, 147–170. University Park: The Pennsylvania State University Press.
- Scraton, Phil (2003): Reporting of disasters. V: Donald H. Johnston (ur.), *Encyclopedia of International Media and Communications* 1, 419–429. San Diego, CA: Academic Press.
- Siebert, Fred S., Theodore Peterson in Wilbur Schramm (1963): *Four Theories of the Press: The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do*. Urbana in Chicago: University of Illinois Press.
- Splichal, Slavko (2020a): Javni mediji: lakmusov papir demokracije. V: Slavko Splichal (ur.), *Premisleki o prihodnosti javnih medijev*, 13–21. Ljubljana: FDV.
- Splichal, Slavko (ur.) (2020b): *Premisleki o prihodnosti javnih medijev*. Ljubljana: FDV.
- Standaert, Olivier, Thomas Hanitzsch in Jonathan Dedonder (2021): In their own words: A normative-empirical approach to journalistic roles around the world. *Journalism* 22 (4): 919–936.
- Weaver, David H. in G. Cleveland Wilhoit (1996): *The American Journalists in the 1990s: US News People at the End of an Era*. Mahwah, New Jersey: Erlbaum.
- Weaver, David H. (ur.) in Lars Willnat (ur.) (2012): *The Global Journalist in the 21st Century*. New York: Routledge.
- Wilkins, Lee (1989): Conclusion: Accidents will happen. V: Lynne Masel-Walters (ur.), Lee Wilkins (ur.), Tim Walters (ur.), *Bad Tidings: Communication and Catastrophe*, 171–177. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Wormer, Holger (2020): German media and coronavirus: exceptional communication - or just a catalyst for existing tendencies? *Media and Communication* 8 (2): 467–470.

Zarocostas, John (2020): How to fight an infodemic. *The Lancet* 395 (10225): 676.
DOI: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30461-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30461-X).

Zelizer, Barbie (1993): Journalists as interpretative communities. *Critical Studies in Mass Communication* 10 (3): 219–237.

Zhang, Ernest in Kenneth Fleming (2005): Examination of characteristics of news media under censorship: a content analysis of selected Chinese newspapers' SARS coverage. *Asian Journal of Communication* 15 (3): 319–339.